

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

NGUYỄN THỊ KIM OANH

**ĐẶC ĐIỂM TIÊU THUYẾT
CỦA PHẠM QUANG LONG
(QUA “LẠC GIỮA CÕI NGƯỜI” VÀ “CUỘC CỜ”)**

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM

THÁI NGUYÊN, 2019

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

NGUYỄN THỊ KIM OANH

**ĐẶC ĐIỂM TIÊU THUYẾT
CỦA PHẠM QUANG LONG
(QUA “LẠC GIỮA CÕI NGƯỜI” VÀ “CUỘC CỜ”)**

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã ngành: 822.0121

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM**

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS TÔN THẢO MIÊN

THÁI NGUYÊN, 2019

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của cá nhân tôi. Các nội dung trình bày trong luận văn là kết quả làm việc của tôi và chưa được công bố trong bất cứ một công trình nào khác.

Thái Nguyên, tháng 5 năm 2019

Tác giả luận văn

Nguyễn Thị Kim Oanh

LỜI CẢM ƠN

Trong suốt quá trình học tập và làm luận văn tốt nghiệp cuối khóa, em đã nhận được sự quan tâm, tạo điều kiện và giúp đỡ tận tình của các thầy cô giảng viên, các nhà nghiên cứu khoa học, Ban lãnh đạo khoa Báo chí – Truyền thông và Văn học, Phòng Sau Đại học, Ban Giám hiệu trường Đại học Khoa học - Đại học Thái Nguyên.

Đặc biệt, em xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới Phó giáo sư – Tiến sĩ Tôn Thảo Miên đã tận tình hướng dẫn em trong việc nghiên cứu, tìm hiểu và hoàn thành đề tài luận văn này.

Em xin chân thành cảm ơn gia đình, bạn bè, đồng nghiệp, Ban Giám đốc Sở giáo dục và đào tạo tỉnh Ninh Bình, Ban Giám hiệu trường Trung học phổ thông chuyên Lương Văn Tụy tỉnh Ninh Bình đã nhiệt tình ủng hộ, chia sẻ khó khăn, khích lệ, động viên tinh thần trong suốt thời gian học tập và hoàn thành luận văn.

Em xin trân trọng cảm ơn!

Thái Nguyên, ngày 10 tháng 5 năm 2019

Tác giả luận văn

Nguyễn Thị Kim Oanh

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN.....	i
LỜI CẢM ƠN.....	ii
MỤC LỤC	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài.....	1
2. Lịch sử vấn đề.....	3
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu.....	7
4. Mục tiêu nghiên cứu.....	7
5. Phương pháp nghiên cứu	8
6. Đóng góp của luận văn.....	8
7. Cấu trúc của luận văn	9
NỘI DUNG.....	10
Chương 1: “NHÀ VĂN TRẺ” PHẠM QUANG LONG VÀ CẢM HỨNG CHỦ ĐẠO TRONG TIỂU THUYẾT “LẠC GIỮA CÔI NGƯỜI” VÀ “CUỘC CỜ”	10
1.1. “Nhà văn trẻ” Phạm Quang Long	10
1.1.1. <i>Đôi nét về tiểu sử</i>	10
1.1.2. <i>Sự nghiệp sáng tác của “nhà văn trẻ” Phạm Quang Long</i>	12
1.2. Cảm hứng chủ đạo trong tiểu thuyết của Phạm Quang Long	16
1.2.1. <i>Khái niệm về cảm hứng chủ đạo</i>	16
1.2.2. Cảm hứng chủ đạo của Phạm Quang Long trong <i>Lạc giữa côi người</i> và <i>Cuộc cờ</i>	18
1.2.2.1. <i>Cảm hứng về cái “lạc”</i>	18
1.2.2.2. <i>Cảm hứng về cái “bi”</i>	26
1.2.2.3. <i>Cảm hứng về cái “thực”</i>	30
Tiểu kết chương 1	37
Chương 2: THỂ GIỚI NHÂN VẬT TRONG “LẠC GIỮA CÔI NGƯỜI” VÀ “CUỘC CỜ”	39
2.1. Khái niệm về nhân vật văn học.....	39
2.2. Các kiểu nhân vật trong <i>Lạc giữa côi người</i> và <i>Cuộc cờ</i>	40
2.2.1. <i>Nhân vật tha hóa</i>	41
2.2.2. <i>Nhân vật cô đơn, lạc loài</i>	50
2.2.3. <i>Nhân vật bi kịch</i>	56
2.3. Nghệ thuật xây dựng nhân vật	63
2.3.1. <i>Miêu tả nhân vật qua những sự kiện, chi tiết</i>	64

2.3.2. Miêu tả nhân vật qua hành động	68
2.3.3. Miêu tả nhân vật qua diễn biến tâm lý	70
2.3.4. Miêu tả nhân vật qua cái nhìn của nhân vật khác	73
Tiểu kết chương 2	75
<i>Chương 3: NGÔN NGỮ VÀ GIỌNG ĐIỆU TRONG “LẠC GIỮA CÔI NGƯỜI” VÀ “CUỘC CỜ”</i>	77
3.1. Ngôn ngữ.....	77
3.1.1. Khái niệm về ngôn ngữ nghệ thuật	77
3.1.2. Ngôn ngữ trần thuật	78
3.1.2.1. Ngôn ngữ trần thuật mang tính chất đa thanh	79
3.1.2.2. Ngôn ngữ trần thuật đậm chất đời thường	82
3.1.3. Ngôn ngữ nhân vật	84
3.1.3.1. Ngôn ngữ đối thoại	85
3.1.3.2. Độc thoại nội tâm	91
3.2. Giọng điệu.....	95
3.2.1. Khái niệm về giọng điệu	95
3.2.2. Giọng điệu triết lý.....	96
3.2.2.1. Giọng điệu triết lý, hoài nghi	97
3.2.2.2. Giọng điệu triết lý chính luận	98
3.2.2.3. Giọng điệu triết lý phân tích	101
3.2.3. Giọng điệu giễu nhại	103
3.2.4. Giọng điệu tranh biện, đối thoại.....	107
Tiểu kết chương 3	110
KẾT LUẬN.....	111
TÀI LIỆU THAM KHẢO	114

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Từ sau năm 1975, nhất là từ giữa những năm 1986 trở đi, văn xuôi hiện đại Việt Nam phát triển trong bối cảnh đất nước chuyển mình trong cơ chế thị trường, trong sự giao lưu văn hóa đa dạng, nhiều chiều với sự bùng nổ mạnh mẽ của công nghệ thông tin. Điều kiện đó đã thúc đẩy sự thức tỉnh và thái độ “nhập cuộc” thực sự của nhà văn, nhất là nhà tiểu thuyết, trong việc phản ánh xã hội. Trong thời kì đổi mới toàn diện của đất nước, dân chủ hóa là xu thế lớn của xã hội và cũng đã trở thành xu hướng bao trùm của nền văn học Việt Nam. Xu hướng dân chủ hóa của thời kỳ đổi mới đã “cởi trói” cho văn học, coi trọng tự do sáng tác, khuyến khích nhà văn mạnh dạn tìm tòi sáng tạo, bám sát hiện thực đời sống xã hội, mô tả được chân thực nhất con người trong mối tổng hòa các quan hệ xã hội phong phú và phức tạp của thời hiện đại. Sang đầu thế kỉ XXI, xu hướng dân chủ hóa đã ngày càng phát triển mạnh mẽ và thấm sâu vào đời sống văn học, làm thay đổi cơ bản diện mạo văn học nước nhà. Nền văn học đương đại càng ngày càng đòi hỏi nhà văn với trách nhiệm cao cả của một “người thư kí trung thành của thời đại” (H. Banzac). Nhà văn thực sự phải là người có tư tưởng, có cách nhìn riêng và những khám phá, sáng tạo mới mẻ. Tác phẩm văn chương vì thế là kết quả của sự nghiên ngẫm và trải nghiệm đời sống của chính người viết.

Phạm Quang Long trước khi là nhà văn đã có thời gian dài làm công tác giảng dạy, công tác quản lý văn hóa (ông nguyên là Giám đốc Sở Văn hóa, Thể thao & Du lịch Hà Nội), ở độ tuổi hưu trí, khi những trải nghiệm cuộc sống đã chín, tình yêu với văn chương thôi thúc, ông bắt đầu sáng tác với hai thể loại chính là kịch bản văn học và tiểu thuyết. Những vở kịch của Phạm Quang Long thể hiện vốn tri thức phong phú của một người thầy đọc nhiều, nhìn rộng, nghĩ sắc, bởi nó chứa đựng nhiều suy tư về nhân tình thế thái trong cả những vấn đề về lịch sử và hiện tại. Tiêu biểu như các vở: *Cao Bá Quát*,

Nợ non sông, Những khoảnh khắc Hồ Chí Minh, Quỷ mặt người, Quan thanh tra... Đặc biệt, trong vài năm gần đây, nhà văn Phạm Quang Long liên tục ra mắt các tiểu thuyết như: *Lạc giữa cõi người* (2016), *Bạn bè một thuở* (2017) và *Cuộc cờ* (2018). Tiểu thuyết của Phạm Quang Long bộc lộ nhãn quan sắc sảo về đời sống chính trị, xã hội đương đại, mang đến cho độc giả cái nhìn chân thực của một người trong cuộc về một phần những gì đang diễn ra hôm nay.

Tiểu thuyết của Phạm Quang Long nói chung và hai cuốn *Lạc giữa cõi người* và *Cuộc cờ* nói riêng đã đem đến cho đời sống văn học nước nhà một tiếng nói riêng của người trí thức trước những đổi thay của xã hội, của con người trong vòng xoay của cơ chế. Đó là những nỗi niềm, sự băn khoăn, day dứt, là niềm đau của một người đầy tâm huyết, trách nhiệm, luôn theo đuổi và tôn thờ sự tử tế khi đứng trước sự tha hóa của không ít quan chức hôm nay. Nhà văn không ngại phơi bày mặt trái và cả những bi kịch của họ; mạnh dạn nói ra sự thật và cả những khiếm khuyết của bộ máy bằng cái tâm trong sáng, sự nhiệt thành của một người trí thức nặng lòng với thế sự. Những trang viết của Phạm Quang Long mang đậm hơi thở cuộc sống đương đại từ sự kiện, nhân vật đến cả những chi tiết về mảnh khóc, thủ đoạn, chiêu bài ... của những quan chức tha hóa. Nhân vật trong tiểu thuyết của ông phần lớn bị cuốn vào vòng xoáy của cơ chế, luôn cảm thấy cô đơn, lạc loài, luôn phải đeo mặt nạ để sống. Cuộc sống của họ như trong một “cuộc cờ”, mỗi cá nhân giống như một quân cờ chính trị, luôn phải toan tính, nhìn trước ngó sau, mọi đường đi nước bước đều theo sự sắp đặt sẵn của một người bề trên nào đó, nếu không tuân theo sự sắp đặt, anh có thể bị gây khó khăn, hoặc bị bật ra khỏi “hệ thống”... Mặc dù phê phán xã hội nhưng Phạm Quang Long không bôi nhọ, không chống lại chế độ. Dường như nhà văn chỉ đang “bắt mạch” con bệnh ốm yếu mang tên “cơ chế”. Viết với tâm thế của người “ở trong chăn mới biết chăn có rận”, điều mà ngòi bút Phạm Quang Long muốn hướng tới là tìm ra căn nguyên, cội rễ của sự tha hóa, muốn cảnh tỉnh với mọi người

về những bi kịch lạc loài bằng một thiện chí muốn bảo vệ cái đúng, cái thiện của một ngòi bút dũng cảm, bản lĩnh.

Trong bối cảnh hiện nay, khi cuộc chiến chống tham nhũng của Đảng đang diễn ra vô cùng mạnh mẽ và không có một “vùng cấm” nào, thì tác phẩm của Phạm Quang Long đã góp một tiếng nói chân thực, có giá trị, giúp bạn đọc hiểu hơn về những góc khuất tối trong đời sống chính trị, xã hội đương đại. Chọn nghiên cứu về hai cuốn tiểu thuyết *Lạc giữa cõi người* và *Cuộc cờ*, chúng tôi nhằm góp một tiếng nói khẳng định giá trị tiểu thuyết của Phạm Quang Long trong đời sống văn học đương đại Việt Nam.

2. Lịch sử vấn đề

Như trên đã nói, tác phẩm của Phạm Quang Long đã đóng góp một góc nhìn, một tiếng nói thẳng thắn, chân thực về những điều mà chính nhà văn đã từng mắt thấy tai nghe. Trong tác phẩm của mình ông đã chạm tới những vấn đề rất gai góc, thậm chí nhạy cảm của đời sống xã hội đương đại. Nhà văn không ngần ngại thể hiện quan điểm, suy nghĩ riêng của mình về những vấn đề xã hội cũng như khao khát muốn đấu tranh để bảo vệ cái đúng, cái tốt. Như nhà phê bình Bùi Việt Thắng nhận xét: “Là người có kiến văn xã hội, nghề văn, sống nhiều, có tấm lòng tiết tháo của kẻ sĩ nên Phạm Quang Long đã bước vào cuộc chơi văn chương đầy tự tin, hào sảng” [55]. Bước vào con đường văn chương không nhằm mục đích “lập thân”, Phạm Quang Long thoải mái sống với đam mê của mình, ông nói: “hạnh phúc bây giờ là mỗi ngày được viết và phục vụ vợ con, được gặp gỡ bạn bè để sẻ chia cả niềm vui lẫn nỗi buồn của đời người” [55]. Tuy nhiên, văn của Phạm Quang Long không ồn ào hay mơ mộng, không có những chuyện tình yêu lãng mạn, không chạy theo thị hiếu số đông độc giả đương thời. Tác phẩm của ông nói chung và tiểu thuyết nói riêng hợp với những người thích nghiên ngẫm, suy tư, có sự quan tâm đến các vấn đề chính trị, xã hội. Những ai thích đọc lối văn nhẹ nhàng, trơn tru, dễ dãi chắc sẽ khó đồng cảm với cách viết của ông.

Hơn nữa, vì đề cập đến vấn đề chính trị, xã hội với thái độ thẳng thắn nên cho đến nay, giới nghiên cứu phê bình có lẽ khá e dè trước tác phẩm của Phạm Quang Long. Về hai cuốn sách *Lạc giữa cõi người* và *Cuộc cờ*, trên các báo, tạp chí mới chỉ xuất hiện một số bài cảm nhận, giới thiệu sách của số ít các nhà phê bình.

Tháng 5/2016 nhà nghiên cứu Bùi Việt Thắng đã viết bài giới thiệu sách có tên “Tản mạn về *Lạc giữa cõi người*”. Trong đó, tác giả bài viết đã chỉ ra cái “tạng” của Phạm Quang Long là “Một cái nhìn trực diện vào sự thật, một cảm hứng bi kịch của sự viết, một thiện ý muốn bảo vệ cái đúng, cái đẹp, cái tốt đã khiến cho cảm hứng phê phán được soi sáng bằng sự phân tích tinh táo và được điều hòa bởi cái tình đời, tình người toát lên trong từng con chữ. Nói cách khác, phong cách Phạm Quang Long trong *Lạc giữa cõi người* mang dấu ấn của trí tuệ và tình cảm song hành như một sự hòa âm (cái đầu lạnh và trái tim nóng)” [55]. Nhận xét của Bùi Việt Thắng đã nói lên những đặc điểm lớn về tiểu thuyết của Phạm Quang Long trên các phương diện như cách tiếp cận hiện thực, cảm hứng chủ đạo, mục đích viết...

Tác giả Ngô Hương Sen có bài “PGS.TS Phạm Quang Long - Hà Nội từng có một quan văn hóa như thế”, đã điểm lại một số những tham mưu, quyết định táo bạo mà đúng đắn của Phạm Quang Long khi làm Giám đốc Sở Văn hóa Thể thao và Du lịch Hà Nội. Cái tâm của một con người hết lòng vì công việc đã đem lại cho ông những trải nghiệm nhiều cung bậc cảm xúc, đã tạo cho Phạm Quang Long vốn sống dày dặn, phong phú. Ngô Hương Sen viết: “Ký ức bộn bề của những năm tháng làm quan, quan văn hóa, những ghi chép trong não bộ về những sự kiện, con người đã qua, những hi vọng ái ô, những cay đắng đến tưởng chừng không chấp nhận nổi, cả những bề bàng khi chạm vào góc khuất của mỗi cá nhân, mỗi số phận người may mắn thay đã thành nguồn tư liệu quý giá cho PGS.TS Phạm Quang Long, để vài năm sau khi về hưu thầy đã hoàn thiện cuốn tiểu thuyết *Lạc giữa cõi người* mà nhiều